

NURMUHAMMET ANDALYPYŇ EDEBI MIRASYNYŇ ÇEPERÇILIK AÝRATYNLYKLARY

Haýtbaýew Awazbek Aýbek ogly

Ajiniýaz adyndaky Nöküs döwlet pedagogika instituty Filologiýa
fakulteti Türkmen dili we edebiyaty ýönelişi 2-nji kurs talyby

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19434828>

ARTICLE INFO

Received: 21st March 2026

Accepted: 25th March 2026

Published: 30th March 2026

KEYWORDS

Dessan, tahmys, nezireçilik, tezmin, gazal, muhammes, müseddes, lirika, terjimeçilik, oguz taryhy, klassyky edebiyat.

ABSTRACT

Bu makalada XVIII asyr türkmen nusgawy edebiyatynyň görnükli wekili Nurmuhammet Andalybyň ömri, döredijilik aýratynlyklary we onuň Gündogar edebiyaty bilen arabaglanyşygy seljerilýär. Şahyryň dessançylyk, gazalçylyk, tahmys ýazmak hem-de terjimeçilik ugurlaryndaky hyzmatlaryna ylmy taýdan baha berilýär. Şeýle-de onuň eserleriniň jemgyýetçilik mazmuny we çeperçilik gymmaty görkezilýär.

Nurmuhammet Andalyp XVIII asyr türkmen edebiyatynyň taryhynda ussat dessançy, zehinli terjimeçi, başarjaň nezireçi şahyr hökmünde tanalýar. Ol diňe öz halkynyň arasynda däl, eýsem, garagalpak, özbek, gazak, täjik we beýleki halklaryň arasynda-da giňden tanalypdyr. Onuň eserlerini dürli halklar uly gyzyklanma bilen okapdyr. Dogry, geçmişde başga-da Andalyp lakamy bilen eser döreden şahyrlar bolupdyr. Olardan XVIII–XIX asyrdaky ýaşan azerbaýjan şahyry Andalyp Garajadagynyň, XIX asyrdaky ýaşan özbek şahyry Diwana Andalybyň we beýlekileriň atlaryny görkezmek bolar.

Andalyp Garajadagy “Leýli-Mejnun” atly çaklaňja poemany, Diwana Andalyp bolsa “Şanama” eserini ýazypdyr. Bularyň döredijiligi manymazmun babatdan-da, beýan ediş usuly babatdan-da Nurmuhammet Andalybyňky bilen deň gelmeýär, hatda oňa golaýlaşmaýaram. Nurmuhammet Andalyp ussatlyk, kämilik babatdan beýleki Andalyplardan has belentde durýar.

Türkmen nusgawy şahyrlarynyň köpüsünde bolşy ýaly, Andalybyň ömür beýanynda degişli maglumatlar hem örän az saklanyp galypdyr. Her halda, ýurdumyzyň dürli künçlerinden ýazylyp alnan maglumatlar, şahyryň öz edebi mirasy esasynda birnäçe zatlary takykklamaga mümkinçilik bar.

Serdar, Bereket, Köneürgenç etraplaryndan toplanan maglumatlarda aýry-áýry gürrüňçiler, aýdymçylar, bagşy-sazandalar Andalybyň takmynan XVIII asyrdaky ýaşap geçendigi, onuň Gül atly bir gyza aşyk bolandygy, şony söýendigi, şonuň yşkynda sergezdandçylyk çekendigi üçin özüne Andalyp (Bilbil) lakamyny alandygy barada habar berýärler. Şeýle hem olar şahyryň “Leýli-Mejnun”, “Ýusup-Züleyha”, “Zeýnelarap”, “Nesimi”, “Sagdy-Wakgas” atly eserleri ýazandygyny ýatlaýarlar.

Andalybyň öz eserlerinde berilýän maglumatlara laýyk gelýär. Şahyr poemadyr dessanlarynyň girişinde ýa-da başga bir ýerinde özi hakynda käbir ýazgylary galdyrypdyr.

Andalyp “Zeýnelarap” dessanynyň girişinde özüniň söýünhan

neslindendigini aýdyp geçýär:
Andalyby kylma ýolda muztaryp.
Jenneti-ryzwany eýleýe nesip.
Ýagsylara hormat eýleýe Garyp,
Söýünhan öwladý iliden bolur.

Şahyr “Nesimi” atly poemasynda we “Ýusup-Züleýha” dessanynyň girişinde bolsa, Şirgazy han zamanynda Ürgenç welaýatynyň Garamazy obasynda doglandygy we şol ýerde ýaşandygy, çyn adynyň Nurmuhammet bolup, Garyp, Andalyp diýen tahalluslary alandygy barada maglumat berýär:

Ismim idi Nurmuhammet Garyp,
Sözde tahallusym idi Andalyp.
Şährimiz Ürgenç welaýat idi,
Hanymyz Şirgazy hemaýat idi.
Asly mekanym ki Garamazydyr,
Adamy eşretde gys-u ýazydyr.

Andalyp “Ýusup-Züleýha” eserini ýazan wagtynda, ýagny Şirgazynyň Hywada hanlyk eden döwründe özüniň elli baş ýaşandygyny hem ýatlap geçýär:

Barça halaýyk içinde bet işim,
Ýetdi elli başge meniň hem ýaşym.

Eger-de şu maglumatlar degşirilip, Şirgazy tagta çykanda şahyr elli baş ýaşan bolsa, onda Andalyp 1660-njy ýylda doglup, XVIII asyryň 40-njy ýyllarynda aradan çykypdyr diýip aýtmak mümkin.

Şahyryň ýaşlyk, ýetginjeklik ýyllary Garamazyda geçýär. Ol başlangyç ylmy obada alýar. Soňra bolsa, ol Hywa medreseleriniň birini tamamlýar. Şahyr agyr kesel sebäpli, Hywa göçüp gitmeli bolýar. Käbir eserlerinde getirýän: “Andalyby-zar”, “Andalyby-hasta”, “Andalyby-belakeş”, “Andalyby-binowa” ýaly jümleleri onuň bir agyr kesele duçar bolandygyny aňladýar. Diňe bir ýarawsyzlyk hem däl, onuň üstesine şahyr бүтін ömrüni garyplykda, ýeter-ýetmezçilikde geçirýär. Ol eserlerinde bu barada ýygy-ýygýdan ýatlaýar:

Barçalar içre men erdim zebun.
Aklym idi gähi hoş, gähi jynun.
Kä harabatda işim, gähi pygan,
Külbeýi-ahzan idi gähi mekan.
Bu sypat ömrümni ötürdim, daryg,
Nury-hedaýatny neteý tutdy myg.

Nurmuhammet Andalyp öz döwrüniň dürli ylymlary bilen gyzyklanydyr. Ol Gündogaryň taryhyny, pelsepesini, edebiyatyny, şeýle hem arap, pars dillerini gowy bilipdir. Bu ylymlardan oňat baş çykaryp bilendigini şahyryň eserlerinde ýöredilýän pikirler doly

kepillendirýär. Şahyr oguz taryhy, oguz medeniýeti bilen has-da içgin gyzyklanypdyr. Ol ýitip gidipdir diýlip çak edilýän oguz elipbiýini öwrenmek, ony dikeltmek barada aladalanypdyr.

Andalyp Gündogaryň görnükli söz ussatlary Abylkasym Firdöwsiniň, Nyzamy Genjewiniň, Ymadeddin Nesiminiň, Omar Haýýamyň, Alyşir Nowaýynyň, Abdyrahman Jamynyň we beýlekileriň edebi mirasyny ymykly özleşdiripdir. Şahyr olara uly hormat goýupdyr we olary özüniň halypalary hasaplapdyr.

Şahyr terjimeçilik işi bilen-de içgin meşgullanypdyr. Bize belli bolşuna görä, Hywa edebi kowçumynda geçmişde arap, pars we beýleki dillerden çeper eserleri, ylmy kitaplary terjime etmek işi alnyp barlypdyr. Bu ugurdan ençeme görnükli alymlar, şahyrlar ýetişipdir. Andalyp bu ýörelgä eýerip, birnäçe eserleri türkmen diline geçiripdir. Ol Ymadeddin Nesiminiň arap dilindäki birnäçe şygrylaryny, XI–XII asyrlarda ýaşap geçen Ahmet Jamynyň goşgularyny, şeýle hem “Mürze Hemdem” atly halk döredijilik eserini pars dilinden türkmen diline terjime edipdir. Türkmen edebiýatynyň taryhynda Andalypdan başga-da terjimeçilik işi bilen meşgullanan şahyrlar bolupdyr. Geljekde olaryň eden işleriniň düýpli öwrenilmegi we edebiýaty baýlaşdyrmaga, edebi gatnaşyklary ösdürmäge goşan goşantlarynyň anyklanmagy gerek.

Andalyp gün-güzeranyny dolandyrmak üçin, ekerançylyk işleri bilen meşgullanypdyr. Ol daýhan adam bolupdyr. Şahyryň maşgala durmuşy, meşgullanan kesbi-käri, onuň nebereleriniň kimlerdigi, niredede ýaşandyklary barada hiç hili maglumat ýok. Bu bolsa onuň edebi mirasynyň doly we dogry öwrenilmeginde belli bir derejede kynçylyk döredýär.

Andalybyň döwürdeşleri Şabende, Magrupy, Şeýdaýy, Magtymguly we beýlekiler bilen gatnaşykda bolan bolmagy mümkin. Ýöne şol gatnaşyklar barada hiç hili maglumat saklanyp galmandyr.

XIX asyr türkmen nusgawy edebiýatynyň wekilleriniň Andalyby ýakyndan tanandygy, onuň edebi mirasy bilen ýakyndan tanyş bolandygy belli zat. Sebäbi şahyryň eserleri, ylaýta-da “Leýli-Mejnun” hem “Ýusup-Züleýha” dessanlary halk arasynda giňden ýaýrapdyr.

Onuň edebi mirasy bilen öz döwürdeş we özünden soňky birnäçe garagalpak, özbek, täjik we beýleki halklaryň şahyrlary ýakyndan gyzyklanypdyrlar. Muhlysy we Munis Andalybyň gazaly esasynda tahmys ýazan bolsa, Zakyrjan Furkat özüniň “Saýdyň goýber, saýýat” atly müseddesini onuň täsiri bilen döredipdir.

Nurmuhammet Andalybyň baý we köp taraply edebi mirasy bar. Ol dürli görnüşdäki ençeme baý mazmunly, ýokary çeperçilikli eserleri döredipdir. Şahyr ençeme goşgulary, üç sany poemany, baş sany dessany döredipdir. Elbetde, bular entek onuň bize belli bolan eserleridir. Andalybyň ýene-de birnäçe eserleriniň bar bolmagy mümkin. Sebäbi gözlegler geçirilen wagtynda, şahyryň eserleri zygider çykyp durýar. Goňşy döwletleriň golýazmalar hazynasynyň maglumatlary düýpli gözden geçirilip, şahyryň edebi mirasy ymykly öwrenilse, onuň eserleriniň sanynyň ýene-de artjakdygy ikuşsyzdyr.

Andalyp dürli temalara ýüzlenipdir. Ol nezireçilige has-da köp ýykgyň edip, Gündogarda ýörgünli bolan eserleriň birnäçesini täzeden işläpdir. Şolar esasynda-da XVIII asyr türkmen durmuşynyň möhüm meselelerini gozgapdyr, olar barada öz garaýyşlaryny beýan edipdir.

Möçber taýdan şeýle kän bolmasa-da, şygyr görnüşinde ýazylan eserler Andalybyň döredijiliginde möhüm orun tutýar. Onuň gazal, murapbag, muhammes, müseddes, tahmys görnüşinde ýazylan kyrka golaý goşgusy häzir bize belli. Olar dürli temalary öz içine alýar.

Andalyp gazallarynda öňden gelýän ýörelgelere eýermek bilen, onuň mazmunyny baýlaşdyrmaga, beýan ediliş usulyny, dilini ýeňilleşdirmäge çalşypdyr. Onuň “Çendan-çendan”,

“Jebri-jepaga”, “Boldy Andalyp”, “Tap açdy” atly gazalarynda şeýle synanyşyklar has-da gowy duýulýar. Şahyryň wasp edýän gözeli seýle çykanda, tebigatyň bar gözelligi onuň görk-görmegine haýran galýar, oňa baş egýär:

Geldi ol serwi-şehi nüz ile handan-handan,

Aldy köňlümni nowazyş bilen çendan-çendan.

Galdylar seýr kylarda ýüzu-lagly-lebine.

Gül bakyp, gunça açyp agzyny haýran-haýran.

Şahyryň “Boldy Andalyp” atly gazaly onuň ömür beýany äheňinde ýazylyp, onda özüniň ýeke galyp, agyr günde, ýeter-ýetmezçilikde gün-güzeran ötürendigini, hatda ýyl aşmaga, kadaly ýaşamaga oňly bir öý-öwzarynyň-da bolmandygyny gynanç bilen habar berýär. Elbetde, şol döwürde ýüz-müňlerçe zähmetkeş halk şahyryň çeken horlugyny başdan geçiripdir. Şonuň üçin hem ol Andalyp tarapyndan çeper esere geçirilipdir. Şol gazaly tutuşlygyna görüp geçeliň:

Daş era eýläp watan, daşwakga boldy Andalyp,

Toprakga bagryn basyp, gurbakga boldy Andalyp.

Bolmasa gurbakga, daşwakga ol nebsi ýaman,

Ne üçin bir öýde daýym ýekke boldy Andalyp.

Bikanagatlyk tutup agzasyndan balu-perin,

Bu ukubet birle tikke-tikke boldy Andalyp.

Dost bolganlar eşitseler sowukdan ölgenin,

Gülüşiپ aýturlar, ölse hekge boldy Andalyp.

Bolsa gys, urmuş gowakga, ýaz bolsa ýazylur,

Gäh baýguş boldy, gähi çekge boldy Andalyp.

Nowruza bagyşlanan “Tap açdy” gazalynda bahar paslynyň gözeli görnüşi suratlandyrylýar. Sähralaryň al-elwan güllere bezenişini, bütin tebigatyň, ähli janly-jandarlaryň oýanyşyny, dünýäde şowhun-şagalaňnyň artyşyny ol birin-birin sanap geçýär.

Andalyp murapbag hem muhammesleriniň köpüsini nezireçilik usulynda ýazylypdyr. Nezireçilik Gündogar edebiyatynda giňden ýaýrap, ol edebi gatnaşygyň we edebi hyzmatdaşlygyň bir görnüşidir.

Şahyrlar tema saýlap almakda, ony beýan etmekde belli-belli ýörelgelere eýeripdirler. Şonda tezmin, tahmys, testir, şiru şeker, munazare, hamsa düzmek; nama ýazmak, peýrew ýaly usullarda eser ýazmak ýüze çykypdyr.

Şahyr “Ýaryň pyraky” atly murapbagyny tezmin usulynda ýazylypdyr. Ol Babarahym Meşrebiň goşgusyndan bir bent alyp, şonuň mazmunyna, beýan ediş şekiline laýyklykda onuň yzyny dowam etdiripdir. Has sadalaşdyryp aýtsak, şu goşgynyň başky bendi Meşrebiňki, dowamy Andalybyňky bolmaly. Şular ýaly bir şahyryň öz döwürdeşleriniň ýa-da özünden öňküleriň şygrylaryndan bölek alyp, şony öz döredijiliginde ulanmagyna tezmin diýilýär. Şeýle usulda beýleki türkmen nusgawy şahyrlary ençeme eserler döredipdir. Andalyp bu eserinde Meşrebiňkä ugurdaş pikir ýöredip, onuň bilen bir ýörelgä eýeripdir. Goşgynyň

dowamynda “Gam gylyjy birle başym çapar men”, “Boldy garaňky iki jahany” ýaly täze meňzetme-de duş gelýär.

“Jykyr” goşgusyňy diňe bir Andalýbyň döredijiligi boýunça däl, eýsem, tutuş nusgawy edebiýat boýunça-da daýhançylyk temasyndan ýazylan naýbaşy eser hasaplamak bolar. Şahyr bu goşgusynda şol döwürde ýörgünli peýdalanylýan örän ýönekeý suwaryş guruly bolan jykyry taryplaýar. Ol jykyryň işleýşini, şol gural arkaly ekin meýdanlarynyň suwarylyşyny, onuň kömegi bilen daýhanlaryň ekinlerden, bag-bakjaldan dürli hasyllary alyşlaryny birin-birin sanap, onuň owazyňy bilbile deňeýär, özüni bolsa, tapylgysyz gymmat baha zat hasaplaýar. Şonuň üçin oňa iki ýüz tylla berseň, azlyk edýär diýýär. Şahyr jykyryň gadyryny bilmegi, ondan peýdalanmagy ündeýär. Jykyr daýhançylykda geçmişde giňden ulanylypdyr hem-de birnäçe ýerleri suwlulandyrypdyr. Şahyr ýetişen bol hasyly şeýle beýan edýär:

Hem üzüm peýda bolur, injir hem zerdalylar,

Alma, kişmiş, harbuzu-terbuzu, garalylar.

Pisseler, enarlar, naşбатыýу-şepdalylar,

Sowsany-sünbül, gyzyl gül açylyp, gül-läleler,

Üşbu güllerni görüp, çendan bolur messan jykyr.

Şahyr jykyryň gadyr-gymmatyny bilmeyänleri, onuň bilen meşgullanman, daýhançylyga üns bermän, suw ýok diýen bahanany tapan bolýanlary ýazgarýar:

Kim ki bilmez bu jykyrnyň lezzetin haýwan erur,

Telmuryp oltursa “suw” diýp, akmagu-nadan erur.

Andalyp yşk-söýgä degişli şygrylarynda, köplenç, Gündogar edebiýatynda işlenen temalara ýüzlenip, öz wasp edýän gözelini taýyn keşpler, meňzetmedir deneşdirmeler arkaly suratlandyran hem bolsa, olary halky edebiýata ýakynlaşdyrmaga, mümkin boldugyça, sada, ýönekeý dilde özüçe beýan etmäge çalşypdyr. Onuň “Örgüleý”, “Dilber” şygrylary diýseň akgyňly, ýeňil okalýar. Bularda şahyr inçe pikir-duýgulary şahyranalyk bilen suratlandyrýar. “Örgüleý” muhammesinde şahyr soragdyr ýüzlenmäni, ulaltmany, kiçeltmäni, içki kapyýany örän ýerlikli ulanmagy başarypdyr:

Eý, şehi-näzik tebigat, gül ýüzüňden örgüleý.

Eý, kamar ýüzlük, şeker-şirin sözüňden örgüleý,

Hoş galam ol iki gaşy gündiziňden örgüleý.

Yşwa-näz eýläp bakan nerkes gözüňden örgüleý,

Hem ýüzüňden, hem gözüňden, hem özüňden örgüleý.

Başga bir goşgusynda şahyr tirkeş sözleri ýerlikli peýdalanypdyr:

Haý-haý, ne düşüpdür bu huraman kaddy-kamat,

Beh-beh, ne gözöl sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Türkmen edebiýatynyň taryhynda Nurmuhammet Andalyp iň köp tahmys ýazan şahyrdyr. Ol ýigrimiden gowrak tahmysyň ýazarydyr. Nezireçiligiň bu görnüşine ýykgyň etmek bilen, şahyr türkmen edebiýatynyň Gündogar edebiýaty bilen edebi hyzmatdaşlygyny we edebi gatnaşyklaryny ösdürmegi göz önünde tutan bolsa gerek.

Tahmys Gündogar edebiýatynda, şeýle hem türkmen edebiýatynda ýygy-ýygydan ýüzlenilen usul bolup, onuň özboluşly kadakanunlary, göz önünde tutulan ýörelgeleri bar. Tahmys haýsydyr bir şahyryň özünden öňki ýa-da döwürdeş şahyrynyň gazaly esasynda ýazan eseridir. Munda ol haýsydyr bir şahyryň gazalyny alyp, onuň her beýdiniň önünden üç setir goşýar. Şonda ol setirler öňküler bilen many-mazmuny, ölçegi, kapyýasy, hatda beýan ediliş usuly boýunçada gabat gelmeli, şoňa ýakyn bolmaly. Has takygy gazalyň önünden goşulan täze setirler öňküler bilen sepini bildirmezden utgaşmaly. Bu, elbetde, tahmys ýazýan şahyryň ukybyna, başarnygyna, şahyrçylyk başarnygyna baglydyr. Şeýlelikde, iki şahyryň döredijilik güýji bilen öňki gazal muhammese (başlemä) öwrülýär, mazmun taýdan giň, uly göwrümlü täze bir eser emele gelýär.

Tahmys ýazylanda, köplenç, şahyr öz döwürdeşi ýa-da özünden öňküler bilen güýç synanyşýar. Ol meniň ukybym, başarnygym, şahyrçylygym şolaryňkyça barmyka diýen soragy öz önünde esas ediniş goýýar. Şonuň bilen birlikde olar özünden öňki ýaşap geçen görnükli söz ussatlaryna hormat goýmak, olaryň edebi mirasyny halk arasynda giňden wagyz-nesihat etmek, olaryň mertebesini beýgeltmek ýaly maksatlary-da göz önünde tutupdyrlar. Munuň şeýledigini ussat şahyrlaryň eserlerine tahmys düzülmegi kepillendirýär. Şahyrlar adaty şahyrlara däl-de, iň ýokary, iň ussat saýýan ussatlaryna deňleşmek, olaryň adynyň ýanynda öz atlaryny ýazmak isläpdirlir.

Andalyp tahmysynyň köpüsini Alyşir Nowaýynyň, Muhammet Fuzulynyň gazallary esasynda ýazyşdyr. Geçmişde türkmen halky bu iki söz ussadyň eserlerini üç edip okapdyr, olara milli şahyr hökmünde garapdyr. Olaryň eserleri halkyň ruhy dünýäsine çuňňur aralaşypdyr. Ine, şu ýagdaýdan ugur alyp, Andalyp olaryň gazallaryna ýygy-ýygydan ýüzlenipdir, şolaryň iň gowularyny bolsa, tahmys düzmäge esas ediniş alypdyr. Andalyp Nowaýynyň gazaly esasynda “Ýargaça”, “On sekiz ýaşyndadyr”, “Eý, köňül”, “Çäbikgine”, “Uýky gelmedi”, “Kuýaş”, “Hijran galmasyn”, “Gülap eýledi”, “Griftar men ýene”, “Öltürgisi”, “Bikarar eýleý”, “Howa bile Adam”, Fuzulynyň gazaly esasynda bolsa, “Şirazlar”, “Ýanmazmy” we beýleki tahmyslaryny düzüpdir. Mundan başga-da, şahyr Wepaýynyň, Habybyň, Ubaýdynyň, Ahmet Jamynyň gazallaryna-da tahmys ýazyşdyr. Andalyp olaryň gazallaryny käbir halatlarda, gysgaldypdyr, olaryň has şowly çykan beýitlerini alypdyr. Umuman, tahmys ýazylanda, gazalyň bir setirini-de galdyrmam almaly diýen düzgün bolmandyr. Bu meselä şahyrlar özleriçe çemeleşipdirler.

Andalyp tahmyslarynda döwrüň adalatsyzlygyndan, deňsizliginden zeýrenýär. Bu äheň onuň Nowaýynyn, Fuzulynyň gazallary esasynda döreden tahmyslarynyň köpüsünde ýaňlanýar. “Hijran galmasyn” eserinde pelege ýüzlenip şeýle diýýär:

Ömürlerdir görmedim senden wepa, eý çarh kim,

Razy men ornyga kylsaň jepa, eý çarh kim,

Eýle jismim tiri-barany-kaza, eý çarh kim,

Hijride ençe bela ötgür maňa, eý çarh kim,

Özgeler yşkyn höwes kylmakga imkan galmasyn. Şeýle äheňi şahyryň Fuzulynyň belli gazaly esasynda ýazan tahmysynda has-da aýdyň görmek bolýar:

Çykypdyr nämusulmanym, kylypdyr kasdy-imanym.

Pelekde ahy-suzanym, gozümde eşki-galtanym.

Içimde derdi-pynhanym, tebib-a, ýokmy dermanym?

“Şebi-hijran ýanar janym, döker gan çeşmi-girýanym,

Oýadar halky efganym, gara bagtym oýanmazmy?”

Andalybyň tahmyslarynda söýgi temasy agdyklyk edýär. Ol aşykdyr magşugyň başdan geçirýän gam-gussalaryny, aýralyk sebäpli dökýän gözyaşlaryny, biri-birlerine gowuşmak barada edýän süýji arzuw-umytlaryny, magşugyň gözeli görkünü beýan edýär. Aşykdyr magşugyň keşbini suratlandyran, ony jadyly, hyýaly öwüşginler bilen-de bezeýär. Şygrylarda magşugyňka garanynda, aşygyň başdan geçirenlerini, oý-pikirlerini teswirlemäge uly orun berilýär. Ol hiç wagt söýgülisine duşup bilmeýär. Şonda-da ol ondan umyt üzmeýär.

Magşugyň biwepalygyna, rehimsizligine gahar edip, ondan ýüz sowmaýar. Gaýta tersine, oňa bolan söýgüsi, wepadarlygy güýçlenýär. Ol öz göwnüne teselli berip, başga göz galdyrmazlygy ündeýär:

Ol periden özgägelme telmirmegeý sen, eý, köňül!

Eýlese jöwru-sütem ynjalмагаý sen, eý, köňül!

Muddagylar tagnydan tartylmagaý sen, eý, köňül!

Aşyk öz magşugynyň mertebesini aşa belent tutýar, ony hormatlaýar. Onuň gözelligini bolsa, ähli gözelligiden ýokarda goýýar. Mahlasy, şygrydaky esasy gahryman bolan aşyk geljege umytly garaýar. Wysala ýetmese-de, göwün maksady hasyl bolmasa-da, öz tutan maksadyndan, söýgüsinden el üzmeýär. Şol gahrymanyň başdan geçirýän ahwallaryny täsirli beýan etmek üçin, öz ýagdaýyny Leylidir Mejnunyňka, Şirindir Perhadyňka, Arzydyr Gammaryňka we beýlekilere deňeýär we şolaryňkydanam halynyň teňdigini habar berýär. Aşyk-magşuklyk babatda bolsa, özüni has belent tutýar.

Öz nobatynda, Andalybyň gazallaryna-da tahmys düzen şahyrlar bolupdyr. Şahyryň “Çendan-çendan” atly gazalyna Muhlysy, “Ne bela hup” atly gazalyna bolsa, Munys tahmys düzüpdir. Umuman, Andalybyň çeper döredijiligi özünden soňky şahyrlaryň köpüsiniň ünsüni özüne çekipdir. Garagalpak şahyry Berdimyrat Berdak “Kitap gördüm Andalypdan”, “Ne sözlerni aýdyp Andalyp, bul hem ötdi...” diýip, ony özüne halypa hasaplan bolsa, Ahmet Danyşdyr Zakyrjan Furkat onuň şygrylaryna tezmin düzüpdir, tahmys ýazyşdyr. Bu aýdylanlar Andalybyň şygry sungaty babatda geriminiň giň bolandygyny, onuň Gündogar halklarynyň arasynda uly meşhurlyk gazanandygyny görkezýär.

Andalybyň şygrylary öz döwri üçin ýokary edebi-çeperçilik gymmata, syýasy-jemgyýetçilik ähmiýete eýe bolup, olar biziň günlerimizde-de ähmiýetini ýitirenok. Nurmuhamet Andalyp XVIII asyr türkmen edebiyatynyň iň görnükli wekilleriniň biridir. Ol dessançylyk, gazalçylyk, tahmys ýazmak we terjimeçilik ugurlarynda uly üstünlik gazanypdyr. Onuň eserleri diňe öz döwründe däl, häzirki wagtda-da edebi-çeperçilik gymmatyny saklaýar. Andalyp türkmen nusgawy poeziýasyny Gündogar edebi giňişligine baglanyşdyran şahyr hökmünde aýratyn orna eýedir. Onuň döredijiligi halk ruhunyň, söýginiň, adalatsyzlyga garşy göreşiň çeper beýanydyr.

Peýdalanylýan edebiyatlar:

1. Ataýew K. XVIII asyr Türkmen edebiyaty. Aşgabat, 2010.
2. XVIII – XIX asyr türkmen edebiyatynyň taryhy boýunça oçerkler, Aşgabat: Ylym, 1967.
3. Bekmyradow A. Andalyp hem oguznamaçylyk däbi. – Aşgabat: Ylym, 1987.
4. Leyli-Mejnun. TDN, – Aşgabat, 1956.
5. Saýlanan eserler. TDN. – Aşgabat: 1963.
6. Lirika, – Aşgabat: Ylym, 1976.

Internet çeşmeleri:

1. <https://kitaphana.turkmenistan.gov.tm>
2. <https://turkmenheritage.gov.tm>
3. <https://wikipedia.org>
4. <https://kitap.gov.tm>

